

венчурні фонди», який би регламентував організаційні та правові основи створення і діяльності венчурних фондів, порядок державної реєстрації та контролю у сфері венчурного інвестування, особливості діяльності венчурних інноваційних фондів, обмежував би ряд податкових пільг, що існують сьогодні.

Удосконалення прогалин чинного законодавства та внесення відповідних змін дасть можливість розширити сферу існування венчурних фондів та покращити організаційні та правові основи їх створення та функціонування. Таким чином, важливо не лише внести відповідні зміни до Закону України «Про інститути спільного інвестування (корпоративні та пайові інвестиційні фонди)», але й створити всі передумови для розвитку венчурного підприємництва з боку відповідних структур (урядових, податкових, венчурних, інноваційних).

Лекція 17. Проблеми та шляхи розвитку венчурного бізнесу в Україні

17.1. Передумови щодо створення та розвитку венчурного бізнесу в Україні.

17.2. Фактори, що стримують розвиток венчурного бізнесу в Україні.

Рекомендована література: [5; 6; 11; 13; 14; 22; 52; 55; 69; 80; 85].

17.1. Передумови щодо створення та розвитку венчурного бізнесу в Україні

В сьогоднішніх умовах розвитку ринкових відносин в Україні значної уваги заслуговує розвиток інвестиційної моделі та регулювання інвестиційного процесу, яке полягає у створенні певних передумов:

- формування відповідної законодавчої бази (або внесення змін до діючої);
- здійснення контролю за дотриманням чинного законодавства;
- розвиток венчурного бізнесу та ІСІ за рахунок стимулювання даної сфери;
- створення передумов для реалізації чесної та прозорої конкуренції у різних сферах: виробничій, торгівельній, банківській та сфері послуг, з метою уникнення можливості отримання надприбутків шляхом застосування екстенсивних факторів ведення бізнесу;
 - ведення єдиної бухгалтерської звітності, з уникненням подвійної, а інколи і потрійної бухгалтерії;
 - підготовка фахівців у сфері венчурного бізнесу що схильні до ризику;
 - реалізація пенсійної реформи.

Відомо, що в Україні тільки формуються умови в напрямку сприяння становлення ринку венчурного капіталу. Про це свідчить:

- 1) недостатньо розвинена інноваційна інфраструктура;
- 2) відсутність спеціалізованих організацій, що займаються обслуговуванням та здійсненням підтримки інноваційних підприємств;
- 3) наявність незначної кількості інноваційних центрів (технопарків, бізнес-інкубаторів);

- 4) відсутність розвинутого фондового ринку;
- 5) недосконалість вітчизняного законодавства.

Потреба в інвестиціях у наукомістких сферах, наявність високого ступеню ризику, характерного для інвестиційних проєктів, що реалізуються в довгостроковій перспективі, та відсутність необхідних передумов для стимулювання вкладення коштів фінансовими посередниками у ризиковий бізнес, все це свідчить про те, що найбільш прийнятною для України є американська модель венчурного інвестування.

З цією метою доцільно, щоб державну політику у сфері венчурного капіталу здійснювали: Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг і Державна комісія регулювання ринку цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР). Одним із членів керівництва координаційної ради, що займається питаннями регулювання діяльності державних органів з питань функціонування ринку цінних паперів повинен стати Голова ДКЦПФР.

Важливим є також моніторинг та контроль за процесом патентування та гарантування прав інтелектуальної власності (правове регулювання використання інтелектуальної власності), оскільки існують проблеми законодавчого забезпечення щодо захисту та запобігання порушенню прав інтелектуальної власності.

Створення та ефективна реалізація єдиної державної політики щодо захисту прав інвесторів, сприяння активізації роботи фондового ринку цінних паперів, збільшення частки активів та раціональне використання передових технологій, вільний обіг вторинного ринку цінних паперів, створення комплексу передумов для удосконалення економічного механізму фондового ринку та розвитку інноваційної інфраструктури, а також наближення до міжнародних стандартів, все це сприяє формуванню ефективного механізму активізації інноваційної діяльності вітчизняних підприємств.

Для України, ймовірно, американська модель венчурного бізнесу є найбільш прийнятною. Особливістю даної моделі, що відрізняє її від інших, більш поширених механізмів підтримки бізнес-проєктів, є високий ступінь ризику. Зважаючи на це, можна виділити найсуттєвіші особливості, що сприяють розвитку такого бізнесу в Україні:

1) фінансування може здійснюватися у перспективну ідею, для якої непотрібні гарантії чи забезпечення власності підприємця. У разі невдачі проєкту інвестор може претендувати лише на частину активів підприємства, що відповідає його частці в зареєстрованому статутному фонді. При цьому відповідальність розподіляється в рівних межах між венчурним підприємцем та інвестором венчурного капіталу.

Необхідність одержання позики на фінансування власної розробки чи бізнес-ідеї може виникнути у науковців, інженерів, приватних підприємців, винахідників, які бажають реалізувати її самостійно. Однак одержання кредиту в комерційній структурі часто для них є неможливим, з огляду на наступні причини:

- переважна більшість інноваційних проєктів починають приносити прибуток лише через 3-5 років;
- дані проєкти зумовлюють наявність високого рівня фінансового та економічного ризику;
- обов'язковою умовою отримання кредиту в банку є наявність застави або гарантій.

2) Інвестори активізують процеси управління фінансовими засобами на всіх стадіях реалізації проєкту, з моменту експертизи підприємницьких ідей до забезпечення ліквідності акцій створеної фірми.

3) Готовність венчурних фондів фінансувати наукомісткі розробки незважаючи на ймовірність великого спектру ризиків та невизначеності, зумовлених очікуванням потенційних надприбутків.

Основними факторами, що сприяють розвитку венчурної індустрії виступають: залучення України до єдиного європейського дослідницького сектору, потужний науковий потенціал; розвиток венчурної інфраструктури, реалізація програми розвитку фондового ринку; політична стабільність і макроекономічна рівновага, інтенсивне економічне зростання; система стимулювання з боку держави та приватного секторів щодо розвитку наукових досліджень та розробок; наявність вільного капіталу.

Однак, незважаючи на несприятливі умови для розвитку венчурної діяльності, в Україні вже є певні здобутки в цій галузі.

Зокрема, в 1994 році створено перший венчурний фонд «Euroventures Ukraine», розмір якого становив 26 млн. євро, кошти на створення якого були надані Європейським банком реконструкції і розвитку (ЄБРР) та Голландським Банком Розвитку. Основна мета існування – інвестування недержавних підприємств. Пізніше були створені інші фонди, які продовжують діяти і сьогодні. Фонд «Euroventures Ukraine» з 1999 року профінансував 7 проектів (в основному у харчову промисловість), найвідомішим з яких є торгова мережа «Фуршет».

Основними гравцями на українському ринку венчурного капіталу в даний час є: Western NI Enterprise Fund, Baring Vostok Capital Partners, Euroventures Ukraine, Aventures і Commercial Capital Group. Сукупний розмір венчурних інвестицій в Україні складає більше 300 млн. дол.

Венчурний інвестор WNISEF первинно спонсорувався урядом Сполучених Штатів коштами у розмірі \$150 млн. Загальні інвестиційні вкладення фонду, надані українським та молдовським підприємствам, становлять понад \$80 млн. Інвестування фонду здійснюються у мережу фаст - фудів «Швидко», кондитерський концерн «АВК», низку підприємств будівельної галузі. WNISEF активно працює в напрямку розвитку іпотечного кредитування з метою розширення сфери свого впливу на високоприбуткові галузі, внаслідок чого ним навіть було створено спеціалізований іпотечний банк [Инв с прикл].

Фонд Baring Vostok Capital Partners є крупним венчурним фондом з російським капіталом у своїй структурі. Щодо такого активного вітчизняного гравця на венчурному ринку як фонд Aventures, то найбільшу частку в його інвестиційному портфелі складають проекти у сфері інформаційних технологій і вкладень у торгову мережу Unitrade.

Загалом, основним доходом венчурної компанії виступає курсова різниця між вартістю покупки і продажу пакетів акцій. Тому, для ефективного функціонування венчурних компаній, потрібен стабільний фондовий ринок. Оскільки в Україні фондового ринку в сучасному його розумінні не існує, то стратегічними напрямками діяльності венчурних фондів є купівля пакета акцій, що забезпечує контроль над підприємством (у розмірі не менше 25%), активна участь в управлінні підприємством і консультування його керівництва, збільшенні вартості компанії і продаж її іншому інвестору через певний час.

Промислово-розвинені країни для розвитку венчурного бізнесу інвестують високоризиковані проекти, а в Україні діяльність венчурних фондів здійснюється для реалізації низько- та середньоризикованих короткотривалих операцій з фінансовими активами та нерухомістю й поки слабо орієнтовані на «хай-тек» технології. Можна виділити такі основні сфери вітчизняного венчурного інвестування: готельний і туристичний бізнес, будівництво, торгівля, переробка сільгосппродукції, страхування, інформатизація. В Україні, як правило,

інвестиції здійснюються в розвиток компаній та практично відсутні стартові вкладення і вкладення в інновації. Учасниками венчурних фондів можуть бути тільки юридичні особи, а не приватні особи, пенсійні фонди, страхові компанії. Отже, вітчизняний бізнес є лише формально венчурним, оскільки відсутні його важливі елементи – інноваційна складова, ризикованість та класична орієнтація на інноваційні проекти, співпраця з технопарками, бізнес-інкубаторами та ВНЗ.

17.2. Фактори, що стримують розвиток венчурного бізнесу в Україні

Виходячи з вищесказаного наведемо фактори, що гальмують розвиток венчурного бізнесу України:

1. Недосконалість законодавчої бази. В українському законодавстві не виокремлено: суті та основних завдань «венчурного бізнесу», особливостей взаємодії суб'єктів венчурного бізнесу. Законодавчу базу, що регламентують інноваційну діяльність вітчизняних підприємств формують два Закони: Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» та Закон України «Про інноваційну діяльність». В цих законах вперше було висвітлено особливості функціонування інвестиційних фондів, проте лише в контексті інвестування у вже існуючий бізнес, однак не зазначено, яким чином відбувається вкладення коштів у новостворений ризиковий бізнес (венчурний бізнес). В Законі України «Про інноваційну діяльність» чітко регламентовано умови здійснення фінансової підтримки венчурного бізнесу Державною інноваційною фінансово-кредитною установою інноваційних проектів шляхом надання кредитів під заставу майна, укладення договору страхування та поруки, формування гарантій комерційним інститутам тощо. Таким чином, сучасна вітчизняна законодавча база не готова до переходу на нову ризикову схему фінансування у формі інвестування у потенційно привабливі науково-інноваційні проекти, а лише сприяє використанню її як ефективного інструменту ухилення від сплати податків, можливості використання спекулятивних схем управління власністю. В свою чергу нестабільність законодавства створює додаткові бар'єри для інвесторів, що бажають інвестувати у венчурний бізнес на довгострокову перспективу.

2. Недостатність джерел фінансування інвестицій. В українському законодавстві існують обмеження щодо участі фізичних осіб та інституційних інвесторів (інвестиційних та пенсійних фондів, страхових компаній) у якості інвесторів венчурного підприємництва, що в свою чергу суттєво зменшує потенційну привабливість венчурних інвестицій. Зокрема, стрімкий розвиток венчурних фондів у США тісно пов'язаний із можливістю пенсійними фондами вкладати 10 % власних активів у ризикові проекти. Зважаючи на це, венчурне підприємництво в Україні фінансується за рахунок вільного капіталу вітчизняних ФПГ, приватних та інституціональних іноземних інвесторів. Разом з тим, їх розвиток стримують наступні фактори: наявність високих ризиків венчурних інвестицій, сумнівна репутація української венчурної індустрії, недостатня інвестиційна привабливість бізнес-середовища України. Останній фактор зумовлений ненадійністю механізмів захисту прав інвесторів та недостатньою кількістю проектів з високим економічним потенціалом, привабливих для

венчурних інвесторів, наявністю постійного тиску на інвесторів і підприємців з боку різних контролюючих органів.

3. Нерозвиненість фондового ринку, брак гарантій, для інвестора венчурного бізнесу. Розвиток фондового ринку України повинен надавати інвесторам надійний механізм захисту їхніх прав та здійснення портфельних інвестицій у венчурний бізнес. Це зменшить ймовірність появи ризиків. Привілейовані конвертовані акції як інструмент венчурних інвестицій у США в момент завершення життєвого циклу інноваційного проекту вилучаються та продаються на фондовому ринку. Такий механізм реалізації цінних паперів супроводжується страхуванням інвесторів від всіх можливих ризиків, в тому числі і від ймовірної невдачі реалізації проекту, в результаті чого власники привілейованих акцій мають право першої черги отримання вкладених коштів. В законодавстві України зазначено, що розмір звичайних привілейованих акцій у статутному фонді не повинен перевищувати 10%. На відміну від привілейованих звичайні акції не дають права участі в управлінні венчурних процесів, оскільки їх суми недостатньо для реалізації венчурного проекту. В цьому випадку звичайні акції, що не передбачають страхування інвестора від ймовірних збитків, стають єдиним інструментом венчурного інвестора в Україні.

4. Нерозвиненість неформального сектору венчурного бізнесу, основними представниками якого є бізнес-ангели. Бізнес-ангели – приватні особи, що вкладають власні кошти на перших стадіях розробки проекту. У Європі функціонує близько 125 тис. активних бізнес-ангелів, розмір інвестування яких у 30–40 разів перевищує число інвестицій венчурних фондів. Бізнес-ангели США фінансують більше 80 % венчурних підприємств що знаходяться на ранніх стадіях свого розвитку. В Україні професійних бізнес-ангелів поки немає, адже мережа «ангелів» лише створюється. Зокрема, у 2006 р. створено Асоціацію «Приватні інвестори України», у складі якої є 50 приватних і корпоративних учасників, що об'єднали капітал з метою спільного фінансування перспективних проектів. Однак, відсутність державної підтримки та податкових стимулів, наявність широкого спектру ризиків, відсутність професіоналізму учасників зумовлює появу нових перешкод щодо ефективної взаємодії між інвесторами й винахідниками.

5. Нестабільна ситуація в секторі генерації наукових знань. Організація венчурної діяльності в Україні зумовлена рядом проблем, пов'язаних із складністю реорганізації наукового комплексу, що залишився у спадок після розпаду колишнього СРСР. Весь науковий потенціал був зосереджений у науково-дослідницьких інститутах, науково-виробничих об'єднаннях, академіях, тому така інноваційна структура не сприяла прориву до високих технологій, а політичний режим тих років гальмував розвиток комп'ютерних наук, асоціюючи кібернетику з «буржуазною наукою». Внаслідок цього в науковому комплексі можна виділити наступні негативні фактори: недостатність фінансування та деградація основних наукових шкіл; невідповідність нових винаходів та технологічних розробок потребам ринку та економіки країни загалом; недостатня інформаційна підтримка венчурної індустрії.

6. Недостатня кількість «якісних» проектів на ринку венчурного інвестування. Основними критеріями «якісних» проектів є: розробка маркетингової стратегії як етапу

підготовки та реалізації бізнес-ідеї; формування управлінської команди на засадах пошуку групи фахівців, що належать до різних сфер організаційної діяльності, однак працюють над спільним вирішенням існуючих проблем підприємства; планування діяльності підприємства (складання бізнес-плану); дослідження етапів розвитку технологій та перспективи їх використання; довгострокові перспективи розвитку компанії; захист права інтелектуальної власності шляхом національного чи міжнародного патентування та потенційна місткість ринку.

7. Брак фахівців у сфері венчурного підприємництва, що мають теоретичні знання, практичні навички щодо технології виявлення та оцінки інноваційних проектів та сприяють встановленню стабільних джерел фінансування на початковій стадії розвитку проектів. Необхідним є здійснення спеціалістами у сфері менеджменту аналізу ймовірності настання ризиків, їх ідентифікації та ранжування за рівнем вагомості, науково-технічної, інвестиційної та маркетингової стратегії та пошук під кожен інноваційний проект потенційних інвесторів. На сьогодні в Україні відчувається не лише потреба в кваліфікованих фахівцях, що здатні управляти венчурними проектами, але й необхідність існування чітко сформованих елементів інноваційної інфраструктури.

8. Недосконалість інституту захисту інтелектуальної власності та відсутність розвиненої системи комерціалізації. Номінальна кількість розробок в Україні збільшується, разом з тим поступово зменшується їх якість (науково-технічний рівень). За даними Держдепартаменту інтелектуальної власності в Україні видається 15-20 тис. патентів щороку, однак реалізовано на ринку менше 1% інновацій. Зокрема, патент України не забезпечує охорону майнових прав патентовласника на території інших держав, особливо у разі виникнення спірних ситуацій чи незаконного використання об'єктів інтелектуальної власності. Крім того, відсутня система стимулів у напрямку промислового охоронного права інтелектуальної власності та законодавчого закріплення інтелектуальної власності.

9. Відсутність чіткої державної політики сприяння розвитку венчурного бізнесу та економічної заінтересованості більшості господарських суб'єктів у реалізації принципово нових розробок, нововведень високого техніко-економічного рівня. Відсутність системи державного фінансування венчурних проектів та механізмів компенсації ймовірних втрат приватних та інституціональних інвесторів у випадку негативного результату реалізації проекту, пояснює відсутність ефективних механізмів регулювання інноваційних процесів. Зокрема, в українському законодавстві у сфері інноваційної та науково-технічної діяльності відсутня узгодженість з податковим законодавством, що зумовлює відсутність в ньому: податкових та інших пільг для бізнес-ангелів, захисту прав інвесторів, стимулів у сфері виконання інноваційної функції технопарками та бізнес-інкубаторами з боку держави.

Незважаючи на всі перелічені чинники, що стримують розвиток венчурного бізнесу є підстави стверджувати про ймовірний розвиток венчурного інвестування в Україні, про це свідчить зокрема: науково-технічний (матеріально-технічна база науки, кадри наукової системи, планування та фінансування НДДКР) та ресурсний потенціал різних галузей (космічної, вугільної та харчової промисловості, сільського господарства). Це зумовлює необхідність формування ефективної державної політики у сфері стимулювання венчурного підприємництва з урахуванням досвіду розвинених країн. Для досягнення цієї мети перед

державою постають наступні завдання: розподіл ризиків впровадження інновацій з бізнесом та вдосконалення законодавчої бази у сфері стимулювання інноваційної діяльності, режимів роботи технопарків, автономії українських вузів, розвиток інноваційної інфраструктури.

Підсумовуючи розвиток вітчизняного венчурного підприємництва, можна назвати його характеристики та тенденції розвитку:

- не повністю сформований ринок венчурного підприємництва в Україні (із 250 зареєстрованих інноваційних компаній та фондів лише 10 реально працюють та відповідають ознакам інноваційних (венчурних) фондів та компаній);

- інфраструктура венчурного підприємництва знаходиться на стадії створення;

- відсутність належної законодавчої бази та взаємоузгодженості різних законодавчих актів щодо венчурного підприємництва;

- наявність корупції, політичних та економічних ризиків, а також недотримання чинного законодавства з боку органів державної влади;

- в Україні функціонує декілька потужних венчурних фондів, фондів прямого інвестування та венчурних компаній, як правило, з іноземним капіталом;

- розуміння, зацікавленість та стимулювання з боку держави і представників бізнесу є важливим елементом розвитку венчурного бізнесу.

Зважаючи на вітчизняні тенденції розвитку венчурного підприємництва важливим є формування механізму реалізації науково-технологічного, інтелектуального та інноваційного потенціалу України. Для формування такого ефективного механізму з метою розвитку венчурного бізнесу й стимулювання виробництва високотехнологічної, конкурентоспроможної та якісної продукції необхідним є здійснення наступних заходів:

1. Заснування Державного венчурного фонду, функцією якого буде здійснення прямого надання капіталу венчурним фондам та венчурним підприємствам, шляхом виділення прямих інвестицій та кредитування за низькою відсотковою ставкою. Зокрема, у Бельгії існує Бельгійський державний венчурний фонд GIMV, основним завданням якого є надання прямих державних інвестицій, в Данії - VaekstFonden, що спеціалізується на наданні державного кредиту. Ізраїльський Державний венчурний фонд зумовив зростання частки ВВП, забезпеченої виробництвом високотехнологічної продукції до 65 %, а ще десятиріччя тому цей показник складав лише 3 %). Згодом в Ізраїлі було створено 85 венчурних фондів з капіталом у 6 млрд. дол. У Фінляндії, після створення першого державного фонду, відбулася технологічна революція. В Росії для створення такого ж фонду було виділено 7 млрд. дол. Ретроспективний аналіз досвіду формування державних венчурних фондів в країнах з розвиненою економікою дає підстави стверджувати, що його адаптація в сучасних реаліях з паралельним розподілом ризиків між венчурними підприємствами та приватним бізнесом матиме успіх у сфері інвестування вітчизняного венчурного підприємництва. Співробітництво приватних структур і венчурних фондів, за умов ефективного керівництва, зумовить зниження ризиків з боку держави та сприятиме стимулюванню розвитку венчурної індустрії.

2. Розробка Концепції розвитку національної венчурної індустрії. Функцію основних суб'єктів венчурного бізнесу повинні виконувати 2 інститути: Державна комісія регулювання ринку цінних паперів та фондового ринку та Державна комісія з регулювання ринку фінансових послуг. З боку цих структур необхідно здійснювати контроль за формуванням та забезпеченням

реалізації єдиної державної політики щодо захисту венчурних інвесторів, залученням інвестиційних капіталів і технологій, цільовим використанням інвестованих коштів, розвитком та функціонуванням фондового ринку, обігом акцій на вторинному ринку, що сприятиме адаптації вітчизняного фондового ринку до сучасних міжнародних стандартів.

3. Удосконалення нормативно-правової бази з венчурного фінансування, яке доцільно здійснювати у двох напрямках:

- створення законодавчих актів щодо діяльності малих венчурних фірм та венчурних фондів, з урахуванням їх юридичного статусу, гнучка податкова політика та пільгове оподаткування ризикових установ;
- внесення змін до Закону України «Про інститути спільного інвестування (корпоративні та пайові венчурні фонди)». Зокрема, щоб фізичні особи, пенсійні фонди та страхові компанії могли стати учасниками венчурних фондів, а також ввести нове поняття – «Фонд приватних інвестицій» для поєднання вкладень з боку інвесторів та учасників венчурного фонду.

4. Перегляд існуючих та запровадження нових схем податкового стимулювання інноваційної діяльності, у тому числі:

- надання податкових пільг лише для тих венчурних фондів, які інвестують інноваційні проекти, що включені в список пріоритетних напрямків та стратегій інноваційного розвитку держави;
- розробка програм та елементів механізму втілення в життя податкових канікул для малих та середніх венчурних фірм;
- внесення нових податкових пільг для венчурного фінансування при внесенні змін до митного законодавства.

5. Створення державою системи стимулювання для інвестування венчурних інноваційних підприємств шляхом:

- зменшення ступеня ризиків венчурних інвесторів за рахунок надання гарантій повернення кредитів з боку держави, а також здійснення диверсифікації вкладень приватних венчурних фондів за рахунок їх безпосередньої в попередньо вибраних проектах (зокрема у Франції подібні функції виконує фонд SOFARI);
- формування та реалізації елементів системи державного страхування кредитів, з метою реалізації інноваційних ризикових проектів фінансово-кредитними установами.

6. Формування вторинного ринку сертифікатів венчурних фондів внаслідок створення законопроектів, які регламентуватимуть діяльність на фондовому ринку, зокрема, створення нової редакції Закону України «Про цінні папери і фондовий ринок», Закону України «Про акціонерні товариства». Дані законопроекти повинні містити розділи щодо захисту прав міноритарних акціонерів, приватних інвесторів, що здійснюють інвестування у фонди відкритого типу (створені у формі публічних акціонерних товариств).

7. Формування системи захисту прав інтелектуальної власності вітчизняних

дослідників та підприємців, зокрема, держава повинна сприяти отриманню міжнародних патентів, що містять найбільш перспективні розробки, та здійснювати правове регулювання використання інтелектуальної власності з метою запобігання порушень права інтелектуальної власності науковців.

8. Сприяння розвитку неформального венчурного фінансування шляхом зміни чинного законодавства у сфері отримання бізнес-ангелами права власності у венчурних проектах, що є необхідним фактором розвитку підприємств, які знаходяться на початкових стадіях розвитку. Як правило, бізнес-ангели вкладають менші суми у венчурний бізнес ніж венчурні фонди (від 25 до 50 тис. євро), проте сума їх загальних інвестицій в Європі суттєво перевищує інвестиції інституційного сектору. В країнах, де поширеним є створення мереж бізнес-ангелів, часто здійснюється всебічний моніторинг та контроль за дотриманням всіх умов реалізації інноваційного проекту та організація зустрічі всіх суб'єктів венчурного бізнесу за круглим столом переговорів.

9. Розвиток інноваційної та венчурної інфраструктури, зокрема, бізнес-інкубаторів, технопарків, центрів трансферту технологій та венчурних фондів; участь у тендерах, конкурсах інноваційних проектів, експертних радах, венчурних ярмарках, що здійснюються на національному та регіональному рівнях [3]. Доцільним є створення єдиної інформаційної мережі для взаємодії венчурного бізнесу та капіталу, авторів бізнес-ідеї з потенційними інвесторами, яка сприятиме отриманню повної та достовірної інформації про останні тенденції та можливості розвитку венчурного підприємництва, встановлення між його суб'єктами ефективної, збереження, розвиток та використання інноваційного потенціалу. З цією метою необхідно сформувати мережу регіональних інноваційних центрів, завданням яких є забезпечення розвитку інноваційної діяльності усіх суб'єктів венчурної інфраструктури та надання регіональної підтримки з боку органів влади. Необхідною є підтримка з боку держави щодо створення інформативної підтримки інноваційних бізнес-інкубаторів і створення додаткової інформаційної бази та створення глобальної мережі інноваційної діяльності.

10. Формування системи коучинг-центрів з венчурного підприємництва (консалтингових тренінг-центрів) за рахунок збільшення частки та обсягів активів інвестованих у венчурний бізнес. Дані центри надають інформаційні, консалтингові, тренерські послуги, готують фахівців з венчурного підприємництва та формують Networking для створення високого рівня формальних і неформальних зв'язків серед суб'єктів венчурної індустрії. Така система зумовить появу нових фінансових інститутів і цілісної венчурної інфраструктури на регіональному та загальнодержавному рівнях. Важливою є також підготовка спеціалістів, що мають практичні навички та досвід у сфері вибору потенційно привабливих проектів для венчурного фонду та здійснюють оцінку всього спектру науково-технічних ризиків. Як відомо, з усіх інноваційних проектів, які відбирають венчурні капіталісти, лише 1 % отримують необхідне фінансування. Доцільним для розвитку венчурного бізнесу є також збільшення держзамовлення на кадрове забезпечення інноваційної діяльності державними закладами освіти та освоєння і реалізацію механізмів стажування студентів зі спеціальності «управління інноваційною діяльністю» за кордоном.

11. Створення Національної асоціації венчурного капіталу, функціями якої є: здійснення діяльності зі спільного інвестування, експертизи ризикових проектів, проведення венчурних ярмарок, надання консалтингових послуг, консолідація діяльності регіональних інноваційних центрів.

Отже, венчурне підприємництво є перспективним напрямом інноваційного розвитку країни загалом, незважаючи на бар'єри, що стоять на шляху розробки ефективної системи функціонування венчурної індустрії та прозорості даного виду бізнесу. Оскільки в Україні ще до кінця не сформованого ринку венчурного підприємництва (в тому числі потребує зміцнення власних позицій фондовий ринок), тому для його ефективного розвитку необхідно вирішити ряд проблем як у правовому аспекті (зокрема, формування законодавчої бази венчурного підприємництва, його державна підтримка та стимулювання фінансової підтримки малого бізнесу), так і в напрямку розвитку державної політики щодо формування окремих елементів інфраструктури підтримки венчурного підприємництва.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Основна література

1. Адлер Ю.П. Чем дальше в лес, тем больше процессов / Ю.П. Адлер, С.Е. Щепетова // Методы менеджмента качества. – 2002. – № 8. – С. 47.
2. Амоша О. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О. Амоша // Економіст. – 2005. – №6. – С.28.
3. Аньшин В.М. Инвестиционный анализ: Учеб. пособие Для программ подгот. управленческого персонала / В.М. Антшин; Академия народного хозяйства при Правительстве РФ – 3.изд., испр. – М. : Дело, 2004. – 279с.
4. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія // Л.Л.Антонюк, А.М.Поручник, В.С.Савчук – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
5. Баранецький І.О. Особливості та перспективи розвитку венчурного підприємництва в Україні / І.О. Баранецький // Формування ринкових відносин в Україні. 36. наукових праць НДЕІ Мінекономіки України. – К., 2004. – №4(35). – С. 46-52.
6. Бердников Д. Предпосылки возникновения венчурного капитала и возможность его применения в Украине / Д.Бердников // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 8. – С. 23-26.
7. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. – М.: Междунар. Отношения, 2005 – 256 с.
8. Бизнес-план: «зачем» и «как» [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://ww.v.icsti.su/rus_ten3/1000ventures/a/business_guide/bp_byupaloalto_ad.htm 1.
9. Бизнес-план начинающей фирмы. Важный инструмент мобилизации капитала для вашего предприятия. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.icsti.su/rusTen3/1000ventures/a/business_guide/bp_startup_byvk.html
10. Білорус О.Г., Лук'яненко Д.Г. та іш. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія – К.: КНЕУ, 2002. – 789 с.
11. Блажко Р. Особливості створення, діяльності та оподаткування венчурних фондів / Р.Блажко // Юридична газета. – 2007. – № 5 (89). – С. 12.
12. Брус С.В. Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств України / С.В. Брус // Актуальні проблеми економіки – 2007 – № 1. – С.275.
13. Венчурна діяльність. Як все розпочиналось. Записки молодого і перспективного фінансиста, натхненного Рокфелером. [Електронний ресурс]: // Финансист. – 2010. – Режим доступу: <http://finansist.hiblogger.net/>.
14. Венчурний капитал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wstan.com>.
15. Венчурні фонди: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://priority-finance.com.ua/ukr/klients-corp/venture_funds/.
16. Венчурные и прямые частные инвестиции в России: теория и десятилетие практики / П.Г. Гулькин – СПб.: ООО «Аналитический центр «Альпари СПб», 2003. – 240 с.
17. Воловец Я.В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : [Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Я.В. Воловец; Нац. банк України. Львів. банків. ін-т. – Львів, 2004. – 199 с.
18. Герасимчук В.Г. Управління ризиками в іноземному венчурному фінансуванні інноваційних проектів // В.Г. Герасимчук, О.В. Школьна // Вісник НУ «Львівська політехніка»

«Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2008. – №628. – С.424-429.

19. Гохан П.А. Слияния, поглощения и реструктуризация компаний / П.А. Гохан; пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 742 с.

20. Гук О.В. Нормативно-правові особливості формування та функціонування венчурних фондів в Україні / О.В. Гук, М.Б. Найчук-Хрущ // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»: Збірник наукових праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва – Харків: НТУ «ХПІ», 2010. – №5. – С.17-24.

21. Гулькин П. Бизнес-план и бизнес-планирование / П. Гулькин // Корпоративный менеджмент. Венчурный капитал [Электронный ресурс]. – Режим доступа до документу: <http://www.cfin.ru/investor/venture-plan.shtml>.

22. Гулькин П. Венчурный капитал. Немного истории и статистики. Портал информационной поддержки инноваций и бизнеса. Финансирование инновационной деятельности [Электронный ресурс]. / П. Гулькин – Режим доступа к документу: http://www.innovbusiness.nx'content/document_ru65.html.

23. Гулькин П.Г., Теребынькина Т.А. Оценка стоимости и ценообразование в венчурном инвестировании и при выходе на рынок IPO – СПб.: ООО «Аналитический центр Альпари СПб», 2002. – 190 с.

24. Российское Экспертное Обозрение «Технологическая политика для России» [Электронный ресурс]. – 2006. – №3 (17). – Режим доступа; <http://www.rasrev.org/content/review/default.asp?shmode=2&ids=32&ida=1262>.

25. «Да» и «нет» при составлении бизнес-плана [Электронный ресурс] – Режим доступа :http://www.icsti.su/rus_ten3/1000ventures/a/business_guide/bp_dos_dont_s_byrwc.html.

26. Дагаев А.А. Механизмы венчурного (рискового) финансирования: мировой опыт и перспективы развития в России / А.А. Дагаев // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002р. – № 1. – с. 45-51.

27. Дворжак И., Кочишова Я., Прохазка Л. Венчурный капитал в странах Центральной и Восточной Европы [Электронный ресурс] / И. Дворжак, Я. Кочишова, Л. Прохазка – Режим доступа : http://www.cfin.ru/investor/east_europe.shtml

28. Джордж М.Л. Стремительные инновации: Достижение наилучшей дифференциации, быстрого входа на рынок и увеличения прибыльности: [Пер. с англ.] / М.Л. Джордж, Дж. Воркс, К. Вотсон-Хемфилл – К.: Companion Group, 2006. – XVIII, 331 с.

29. Дикань Н.В. Принципи формування організаційних структур управління виробництвом [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.corn.ua/15410104/rnedzhrnent/printsipi_formuvannya_organiz_tsiynih_strukcrur_upravlinnyavirobnitstvom.

30. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л.І. Донець – К.: Центр навчальної Літератури, 2006. – 312 с.

31. Етапи венчурного фінансування. Офіційний інтернет-ресурс Української асоціації венчурного бізнесу [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/files/articles/204/16_4.pdf.

32. Загородний А.Г. Інвестиційний словник: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партин. – Львів: Вид-во Бескид Біт, 2005. – 512с. - Бібліогр.: с. 503-511.
33. Закон України «Про господарські товариства» / Відомості Верховної Ради. – 2005. – № 48. – С.480.
34. Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» : (Відомості Верховної Ради). – 2001. – № 21. – С. 103.
35. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV, від 04.07.2002р. / Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 36. – С.266.
36. Инвестиции с приключениями; Одолжить можно по-разному. Венчурные инвестиции – один из способов // Инвестиції: практика та досвід. –2004. – №6. – С. 19-21.
37. Инновационное планирование. Инновации в малом бизнесе [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://sbinnovation.ru/content/view/18/1/>.
38. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: [Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / С.М. Ілляшенко – Сум. держ. ун-т. - 2-е вид., допов., перероб. –К.: [Центр навч. л-ри], 2004. – 217 с.
39. Ільчук А.С. Венчурний капітал як джерело фінансування інноваційної діяльності підприємств [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://intkonf.org/ilchuk-as-venchurniy-kapital-yak-dzherelo-finansuvannya-innovatsiynoyi-diyalnosti-pidpriemstv/>.
40. Кардаш О.М. Генезис та значення венчурного капіталу у системі фінансового забезпечення інноваційної діяльності / О.М. Кардаш // Економічний простір. – 2008. – №19. – С. 199-205.
41. Карпунь І.Н.Ризики в інноваційній діяльності підприємств / І.Н. Карпунь // Збірник науково-технічних праць «Науковий вісник НЛТУ України». – Львів. – 2009. – Вип. 19.12. – С. 202-207.
42. Коптев В. Инновационные процессы и венчурное финансирование [Электронный ресурс]/ В. Коптев, В. Солодов, А. Левин. – Режим доступа: <http://invent.boom.ru/statia2.htm>.
43. Княжанський В. Продається «українська щєя». Без венчурного капіталу інновацій не буде / В. Княжинський // День. – 2003. – № 9. – С. 36-43.
44. Ковалишин, П. Венчурний бізнес в Японії. Стан та перспективи / П. Ковалишин // Економіст.-2007.-№4.- С. 64-66.
45. Ковалишин, П. Венчурний бізнес у Китаї. Параметри та вплив на економіку / П. Ковалишин // Економіст.-2006.-№10. - С. 54-57
46. Компанія «ТЕХІНВЕСТ» – лідер у сфері комерціалізації технологій в Україні: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.avenhjresgroup.com/news/2006/02/06/78.html>.
47. Корецька-Гармаш В.О. Венчурне інвестування на машинобудівних підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук; спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (підприємства машинобудівної та металургійної галузей) / В.О. Корецька-Гармаш; Східноукраїнський нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2009.– 21с.
48. Кошечев Р.В. Управление акционерной стоимостью / Р.В. Кошечев, С. З. Базоев. – М. : ДМК Пресс, 2002. – 223 с.
49. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. / Н.В.Краснокутська, СВ.Гарбуз; Киш. нац. екон. ун-т; [Редкол.: А.П.Наливайко (голова) та ш.] – К.: КНЕУ, 2005. – 276 с. – Бібліогр.: с. 255-261 і в кінці тем.

50. Кузьмін О.Є, Мельник О.Г. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: Навчальний посібник. – 3-те вид. доп. і перероб. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка» (інформаційно-видавничий центр «Інтелект+» ПДО), «Інтелект-Захід», 2007. – 384 с.

51. Кузьмін О.Є. Сутність та розвиток венчурного підприємництва / О. Є.Кузьмін, І.В. Литвин // Вісник НУ «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2005. – № 527 – С. 93-98.

52. Кушнір М.А. Проблеми венчурного підприємництва в Україні та шляхи їх розв'язання / М.А. Кушнір, А.В. Кругляноко // Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Соціум. Наука. Культура» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kushnir-ma-ken-kruglyanko-av-problemi-venchurnogo-pidpriemnitstva-v-ukrayini-ta-shlyahi-yih-rozvyazannya>.

53. Лапко О.О. Венчурний капітал як джерело фінансування малих підприємств у регіоні / О.О. Лапко // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Чернівці: Книги-XXI. – 2007. – Вип. II. Економічні науки. – 456 с.

54. Лапко О.О. Державне регулювання інноваційної діяльності: економічний механізм і його вдосконалення: автореф. дис. на здоб. наук, стун. д-ра екон. наук 08.02.03 / О.О. Лапко; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. – К., 2000. – 32 с.

55. Лиса Н.В. Проблеми венчурного інвестування в Україні [Електронний ресурс]: / Н.В. Лиса, О.В. Коломієць // Матеріали I Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції 20-22 січня 2010 року «Актуальні питання сучасної економіки». Ч.-2. – Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=737>.

56. Лобас І.В. Зарубіжний досвід державної підтримки венчурного інвестування інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / І.В. Лобас // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2012. – Вип. 1. – С. 196-203. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadu_2012_1_24.pdf

57. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Т.В.Майорова; М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – К.: Центр учб. л-ри, 2009. – 470 с.

58. Макогон Ю.В. Управление международной конкурентноспособностью предприятий (организаций) / Ю.В.Макогон, Ю.А. Тохберг, О.Б. Чернега – Донецк: Дон НУ – 2004. – 278с.

59. Матвійчук А.В. Аналіз і управління економічним ризиком : навч.посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А.В. Матвійчук – Вінниц. нап. техн. ун-т. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 224 с.

60. Матвійчук А.В. Економічні ризики в інвестиційній діяльності / А.В. Матвійчук. – Вінниця: УНІЕРСУМ-Вінниця, 2005. – 202 с.

61. Новоселов М. В.Зарубежные модели венчурного инновационного проектирования [Електронний ресурс] / М.В. Новоселов, І.В. Лобас – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnye-modeli-venchurnogo-innovatsionnogo-proektirovaniya>

62. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва та розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oecd.org/>.

63. Пашута М. Мале підприємництво та інновації як фактори зростання економіки / М. Пашута // Журнал «ЕКОНОМІСТ». – 2004. – №1. – С.50-55.

64. Перспективы риска. Стоит ли вкладывать деньги в то, что еще ничего не стоит: [Електронний ресурс] // Газета «Аптека.иа.оп-Іне». 2006. –№ 541 (20). – Режим доступу до газета : <http://www.apteka.ua/online/23447/>.

65. Пригожин А. И. Методы развития организаций / А. И. Пригожин. – М. : МЦФЭР, 2003. – 863 с.
66. Поручник А. М. Венчурний капітал: зарубіжний досвід та проблеми становлення в Україні : монографія /А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2000. – 172 с. : іл. – Бібліогр.: с. 166-170. – ISBN 966-574-058-X.
67. Поняття і класифікація інноваційних процесів на підприємстві та взаємозв'язки між ними. Економічна ефективність впровадження нової техніки і організаційно-технічних заходів. Результати інноваційної діяльності підприємства: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: / <http://www.refine.org.ua/pageid-1337-1.html>.
68. Про венчурні фонди: Проект Закону України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/index.php?get=118&id=1202>.
69. Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Я.А. Жаліло, С.І. Архієреєві, Я.Б. Базилюк та інш.: – К.: НІСД, – 2006.
70. Разновидности бизнес-планов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icsti.Su/ras_ten3/1000ventures/a/businessguide/bp_kinds_bybrc.html.
71. РБК. Звіт Ernst&Young. Исследование мирового и российского венчурного рынка за 2007-2013 годы [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.rusventure.ru/ru/programm/analytics/docs/201402_RV_EY_venture_markets_RU.pdf.
72. Річний звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2003р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ssmc.gov.ua/4/2003/2.1.6.shtml>
73. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції: Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій: підр. для студ. екон. спец. вищ. навч. закл. / О.І. Рогач. – К. : Либідь, 2005. – 720 с.
74. Романішин О.В. Венчурне фінансування інноваційних підприємств: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV_19_2001_spets2/16_romanishyn_ov.pdf.
75. Стартапы в Южной Кореи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://selfmadetrip.com/startapyi-v-yuzhnoy-koree>
76. Тульчинська С.О. Особливості венчурного фінансування інноваційної й науково-технологічної діяльності в Україні / [Електронний ресурс] / С.О. Тульчинська.- Економічний вісник НТУУ КПІ – 2008 - Режим доступу до журн: economy.kpi.ua/uk/taxonomy/term/988

Додаткова література

77. Ресурсный центр малого предпринимательства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rcsme.ru/>.
78. Словник термінів // Офіційний сайт Київського національного інституту внутрішніх справ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.naiiau.kiev.ua/tslc/pages/humanright/glossary/gl346/info_ukr.htm.
79. Смертига І. Ризиковий партнер. На венчурного інвестора можна перекласти частину ризиків при реалізації бізнес-проекту / І.Смертига // Журнал «Практика управління». – № 3 (3) – 2007. – С.32-36.
80. Соловей Н.В., Іванченко М.М. Проблеми та перспективи венчурного інвестування в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_1/Solovey_Ivcenko_109.htm.

81. Стан, перспективи розвитку інноваційних процесів в Україні та можливості їх впливу на формування ВВП: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vlasnasprava.info/ua/information.html?_m=publications&_t=rec&id=9361.
82. Стан розвитку організаційних форм венчурного підприємництва і його інфраструктури в країнах світу та в Україні / О.П. Зінченко, В.П. Ільчук, Л.Ф. Радзівська, В.М. Євтушенко; НДІ соціально-економічних проблем МісТа. – К.: НДІСЕП, 2004. – 80 с. – Бібліогр.: с. 73-77.
83. Стельмашук А.М. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник / А.М. Стельмашук – Тернопіль: ТАНГ, 2000. – 315 с.
84. Термінологія венчурного бізнесу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://invent.boom.ru/termins.htm>.
85. Фактори впливу на розвиток венчурного інвестування в Україні: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=13>
86. Федоренко В. Венчуринг в Україні: Сучасний стан та передумови подальшого розвитку / В.Федоренко // Інвестиції: практика та досвід, 2003. – № 24. – С. 20-25.
87. Цихан Т. Роль венчурной индустрии в формировании национальной инновационной системы. Опыт США, Европы, России, Украины / Т. Цихан // Теория и практика управления – 2004. – №11 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/04/1/29/1629>.
88. Чебунш О.І. Інноваційні шляхи розвитку промисловості у Києві / О.І. Чебунш, Б.М. Данилишина, О.М. Невелева// Доп.наук.-практ.конф., м.Київ, 26 січня 2007р. – К.Юбериги, 2001. – 280с.
89. Чернявський А. Д. Корпоративне управління: Навч. посіб. / А. Д. Чернявський, В.В. Кобрицький. – Міжрегіональна академія управління персоналом. – К. : МАУП, 2006. – 208с. – Бібліогр.: с. 205-207.
90. Що таке компанія з управління активами (КУА) і які функції. Українська асоціація інвестиційного бізнесу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/abcpeople/abetka_isi/6117.html.
91. Ямненко Г.С. Інноваційні структури – ключ до розвитку економіки / Г.С. Ямненко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Збірник наукових праць. – 2005. – № 4 (24). – С. 120-125.
92. Эффективное планирование: искусство, наука и практика / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icsti.Su/ros_ten3/100ventures/a/businessguide/crosscuttings/planning_main.html.
93. Apple Компания: история развития, основные продукты [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://refu.ru/refs/67/15551/1.html>
94. Technology Rating.: Neue Entscheidungshilfen für Hightech-Investoren. Oliver Everling, Sven-Matthias Riedel, Pierre Weimerskirch (Hrsg.) Die Deutsche Bibliothek – CIP-Einheitsaufnahme. – 2000. ISBN 309-11483-1
95. The Private Equity Edge. How private equity players and the world's top companies build value and wealth. Artur B. Laffer, William J. Hass & Shepherd G. Pryor IV. The McGraw-Hill Companies. Copyrights 2009. – 2009 – 411 p.
96. Who we are. The ABBY Company [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theabbeyco.com/?a=about>.